

ВЪЗРОЖДЕНСКАТА ДЕЙНОСТ

на

АТАНАС ГЕОРГИЕВ и КОНСТАНТИН ДЪНОВСКИ

ВЪВ

ВАРЕНСКИЯ КРАЙ

СЪСТАВИЛИ: БОГОСЛАВ ДЕЯНОВ

КАМЕН ИВАНОВ

Началото на възрожденската борба за църковно-национална независимост във Варненския край е поставено от родолюбивите Атанас Георгиев и Константин Дъновски. Тяхното дело е част от масовото движение обхванало целия български народ от Тулча до Костур и от Ниш до Цариград, за освобождаване от духовното подтистичество на гръцката Цариградска патриаршия.

Преди да започнем изложението на живота и дейността на тези двама видни българи, нека, за да можем да вникнем по-пълно в извършеното от тях, си припомним предисторията на църковно-националните борби и положението на нашия народ в Североизточна България от падането на страната ни под османотурско робство до Възраждането.

Духовните дела по време на Втората българска държава са се ръководели от Търновската патриаршия. Варна тогава е била средище на епархия. Около 1367 г. градът е отстъпен от цар Йоан Александър на деспот Добротица. Стремещът на последния към пълна независимост и неговите тесни връзки с Византийската империя, довеждат до откъсването, малко по-късно, на Карвунското деспотство в църковно отношение от Търновската патриаршия и подчиняването му на гръцкия патриарх. Видинският цар Йоан Срацимир, движен от подбени намерения, също свързва владението си с Цариградската патриаршия.

Така, поради отцепническата страст на тези владетели не малко български земи попадат под тъмната сянка на гръцкото духовно управление.

След превземането на Търновград от турските нашественици и заточението на последния български патриарх Евтимий, се слага край на независимата българска църква. Нейното висше

духовенство, много монаси и почти всички книжовници потърсили убежище из Влашко, Сърбия и Русия, като отнесли със себе си множество книги. След малко време на относителна самостоятелност начело с гръцки митрополит, бившата Търновска патриаршия в 1436 г. била окончателно подчинена на Вселенската цариградска патриаршия. С това настават векове на двоен гнет за българите — физическо робство от страна на турците и духовно владичество от страна на гръцките църковни служители.

Завладяването на България от турските диваци открива най-ужасния дял в нашата история. За стотици години е спряно и спъвано развитието на културния и икономическия живот. Почти всичко постигнато в областта на архитектурата и изобразителното изкуство е унищожено. Скотоподобните турци грабят, изгарят и разрушават всичко от българската материална култура, което попадне пред алчните им очи, а населението, измъчват с вродената им садистична жестокост, колят или отвеждат в робство. Пожарища и кървави трупове са следите оставяни от османските варвари.

Европейските владетели следяли с безпокойство военните успехи на турските завоеватели. Оценяващ голямата опасност, в началото на 1443 г. папа Евгениус IV призовал християните на кръстоносен поход срещу османците.

Под предводителството на полско-унгарския крал Владислав III Ягело и трансилванския унгарски военачалник Янош Хуняди се провели два похода. Вторият от тях завършил с битката край Варна, на 10.XI.1444 г., ^(ст. ст.) в която кралят попаднал в засада и загинал, а обезсърчената от смъртта му сборна християнска войска била разбита.

След Варненската битка турците се нахвърлили върху българското население от околността и го заставяли или да приеме исляма, или да се откаже от родния си език. Помохамеданчилите се българи постепенно се потурчили и вляли в турските заселници, а тези които променили езика си, но запазили християнската си вяра, се обособили в особена етнографска общност и били наречени "гагаузи".

В следствие на по-късните потурчвания, прииждането на анадолски и татарски колонисти и на влашките военни нападения съпроводени от опустошения, българите в Североизточна България започнали да намаляват. Много от тях бягали отвъд река Дунав. Особено голямо станало изселничеството, когато се сложило началото на руско-турските войни. Грабежите и разоренията извършвани по време на бойните действия и след тях от турците, принуждавали населението да търси спасение във Влашко, Молодова и Южна Русия.

Единствен крепител на българското народностно самосъзнание по време на робството станала християнската вяра. Понеже е свойствено на всяка религия да има народностноразграничително значение, когато изповядващият я народ се намира в досег с инородци последователи на друго религиозно учение, при нашата историческа обстановка християнството е получило отъжествяване с българщината, а ислямът с поробителите турци. Преминаването към мохамеданството не означавало просто смяна на вероизповеданието. То се възприемало като промяна на народността и душевността, защото се е свързало с постепенното приобщаване към културата и нравственоценностните разбирания на господстващия турски народ. Затова помохамеданчването за нас е било чисто потурчване в повечето случаи, и се е наричало

с тази дума. И така предаността към християнството и борбата в негово име са значели преданост към обичаите на прадедите, към бащиния дом, към българския бит, към всичко родно и скъпо. Хиляди наши сънародници давали живота си в името на вярата за запазването на народността си при насилствените помохамеданчвания. Невъзмутими пред изтезанията и заплахите, те приемали смъртта със съзнанието, че бранят духовната си и народна чест.

Православната църква дейно подкрепяла и насърчавала отстояването на българщината срещу османските стремежи за принудително обезличаване и претопяване на народа ни. Духовенството, има се пред вид главно низшето, което е било българско, извършвало религиозна и просветна дейност. Възстановените след опустошенията манастири продължавали делото си на културни и учебни средища. В тях се пазел народностният дух и книжовните традиции.

През първите векове от робството между гърците и българите временно се прекратили древните противоречия. И двата народа се намирали в приблизително еднакво тежко положение. Обаче с течение на времето гърците придобили първенстващо място сред християните в Османската империя. Причини за това били силната, добре организирана Цариградска патриаршия, старото византийско историческо и културно наследство и предприемчивостта в търговските дейности. Понеже според турския мюсюлмански мироглед не се правело разлика между вероизповедание и народност, всички които изповядвали една религия, независимо от културата и езика си, се считали за един народ. Така православните християни в турската държава били наричани и смятани за "рум миллет" - гръцки народ, защото се намирали под гръцко църковно управление, а цариградският патриарх имал

правата на техен върховен представител пред султанските власти.

Гръцкото духовенство използвало привилегиите си за поддържане на освободителното движение на своя народ и за осъществяване на надеждата за възстановяване на Византийската империя. Главна политическа програма на гърците се явявала така наречената "мегали идея" - "голяма идея", която имала за цел създаването на гръцка държава с граници от времето на най-голямото териториално разширение на бившата Византийска империя. Всички чужди народи, **чи**ито земи щяли да бъдат заграбени от тази нова държава, трябвало да възприемат гръцкия език и гръцката култура, понеже били "варвари".

Най-потърпевши от тези намерения станали българите. Старата омраза на гърците към нашия народ се подновила. Цариградската патриаршия се превърнала в учреждение на шовинистични духовници, за унищожаването на българщината. Гръцките калугери и попове се стремели да насаждат своя език сред населението и горяли древните старобългарски книги, запазени в църква и манастири.

Същевременно висшето духовенство ограбвало българското си паство с множество църковни налози. Гръцките православни свещеници били без интерес към духовна дейност. Тяхната цел се съдържала в натрупването на богатство. Владиците ежегодно обхождали епархиите си и грабели колкото можели. Ако населението отказвало да даде доброволно исканото, гърците го клеветели пред турската власт и тероризирали с нейна помощ. Така например, турците използвали като повод за насилственото помохамеданчване в Родопите оплакването на гръцкия пловдивски владика от българите.

Висшите духовници не спазвали нравствените предписания на християнската църква. Не малка част от тях търсели удоволствие в червоугодството и пьянството. Понеже според каноните на православие владците не се женят, не рядко тези лъженабожни лицемери имали любовници, а дори и незаконни деца.

Българският народ търпял с растящо негодуване своеволията и безнравствеността на гръцкото духовенство. Напредващите възрожденски процеси и политическата обстановка в Османската империя превърнали таеното недоволство в открити сблъсъци със служителите на Цариградската патриархия. Първите такива прояви станали във Враца и Скопие. Последователно издигнали глас за български владци и жителите от Самоковската и Търновската епархии.

В следствие от дейността на Неофит Бозвели и Иларион Макариополски, българите в Цариград подели идеята за национално духовенство. Скоро българската община в турската столица се превърнала в ръководно средище за църковна националното движение.

Атанас Георгиев е роден през 1805 г. в с.Голица, Георги Трайковска община, Варненска област. Ученолюбив и интелигентен, той получава според тогавашното време едно добро местно образование. Научава гръцки и турски език. През Руско-турската война от 1828-1829 г. постъпва като преводач при русите, с които стига до Одрин.

По време на войната българското население, водено от надеждата за освобождение, оказало дейна помощ на руските войски. След сключването на Одринския мирен договор станало известно обаче, че с нищо не ще се подобри робското положение.

Развалините в местността „Юрта“

с. Николаевка

Българите били изправени пред опасността от жестоко отмъщение на турците. Единственото спасение се намирало в изселване в Русия. В Източна България избухнало масово движение за преселване. Населението разпродавало в бързината на безценица имотите си, вземало каквото може от покъщнината и тръгвало след оттеглящите се руси. Обезлюдели много села. Около 100000 българи напуснали земите си и се преселили в Русия, главно в областта Бесарабия.

Селяните от Голица и близкото село Еркеч също се включили в изселническото движение и заедно се отправили на север. По пътя, обаче, една част от тях, ръководени от Атанас Георгиев, решили да се откажат от тежкото дълго пътуване и да се заселят в ппустелите земи през които минавали. Останалите продължили под предводителството на Кара Марин и се установили в Бесарабия, където основали село, което нарекли Голица в памет на старото си родно място.

Решилите да прекъснат пътя си селяни, спрели на около 30 км. северозападно от Варна. Атанас Георгиев тръгнал да търси водоизточник, из местността, край който да се основе ново село. В гората, намираща се в ниското до една рекичка, открил два извора. Съселяните му одобрили мястото и започнали да изсичат гората около изворите за да си строят къщи. Така се е основало сегашното село Николаевка, тогава първоначално наречено с турското име Хадърча. В същност в местността където е основана Николаевка и преди идването на преселниците е имало село, само че по на север. То е било съвсем малко. Когато настъпила чума, жителите му го напуснали и изгорили. Останки от него - камъни и керамични отломки, могат да се видят и днес в полето, на мястото наричано "Юрта".

Константин Дъновски

След смъртта на баща си, Атанас Георгиев, благодарение на влиятелността и знанията си бил избран за кмет. Като буден и просветен човек той намислил да се открие училище в Николаевка. Невежите му съселяни обаче не осъзнавали нуждата от училище и отказали да отделят пари за това дело. Тогава Атанас Георгиев решил да пригоди една стая от къщата си за училище и се заел да услови учител. Той поддържал връзки с турски и гръцки първенци във Варна и когато бил на посещение у гръцкия варненски владика Порфириос, се запознал с един младеж на име Константин Дъновски, дошъл наскоро в града да си търси място за учител. Атанас Георгиев му говорил за намерението си да открие българско училище и му предложил да го вземе за учител в него. Дъновски приел предложението и по-късно двамата заминали за Николаевка.

Константин Дъновски е роден на 2.9.1830 г. в с.Устово (сега квартал на гр.Смолян). Първоначално учи в килийното училище в Устово, а после в гръцкото училище в Пловдив. След това учи две години при известния български учител Никифор Хаджиконстантинов Мудров в Пазарджик, където завършва образованието си. На 16 години, става учител в с. Горно Райково (сега квартал на Смолян) за една година. Следващата година се премества да учителствува в Устово. На 29.12.1847 г. той пристига във Варна с вуйчо си Йоргаки Забилев, който се бил преселил там през 1840 г. и имал меникарска работилница.

Дошъл във Варна, Константин Дъновски, понеже имал хубав глас, пеел в неделни и празнични дни в църква. Варненският митрополит Порфириос го чул и взел под свое покровителство.

Къщата на г-н. Атанасъ. / 1933 г. /
в с. Панагюрица.

Къщата на Атанас Георгиев

Освен това, като разбрал, че владее отлично гръцки език, поискал да го вземе на служба при себе си. След запознаването си с Атанас Георгиев, обхванат от родолюбие, Константин Дъновски се отказал от перспективите предлагани му от Порфириос и хубавия живот в големия град Варна за да замине за малкото село Николаевка.

Заплатата на Дъновски, за която се условил била 500 гроша и храна на година. Заниманията си с учениците започнал да провежда в килера на къщата на Атанас Георгиев. Понеже до тогава във Варненско не е съществувало друго новобългарско училище, училището в село Николаевка става първото, а Константин Дъновски първият учител в околността на Варна. Това събитие може напълно основателно да се счита, че слага началото на образованието и Възраждането във Варненския край.

Атанас Георгиев, вече заедно с младия учител Константин, който станал негов съмишленик и съобщник, продължил развитието на замисленото дело.

Следващата му стъпка била да действуват за построяването на църква и отделна сграда за училището. Със собствени средства той наченал строежа на здание на половината за църква, наполовината за училище. Понеже турските власти пречели на строежите на църкви, Атанас Георгиев казал на турците, че е намислил да строи кафене и за да не се усъмняват в думите му, направил от източната страна в зидовете малки огнища, в които уж щяло да се вари кафето. Глупавите турци даже не обърнали внимание, че "огнищата" нямали комини. И сега в олтара на църквата в стените още стоят, като доказателство за онова усилено време, когато се е изграждала, пет малки ниши с форма на огнища.

Църквата „Св. Атанасий“

През 1851 г. Атанас Георгиев отишъл във Варна за да издействува официално разрешение за построяването на църква. С известни трудности турската власт издала документ, който узаконявал съществуването на църквата в с. Николаевка. Така на 7.11.1851 г. новопостроената църква била тържествено осветена от варненския гръцки владика Порфириос и наименувана "Свети Атанасий" в чест на светеца, чието име носел Атанас Георгиев. На празника присъствували много селяни от околните села. Пръв свещеник в Николаевка станал Иван Громов.

Константин Дъновски продължил обучението на децата вече в новата стая определена за училище. През 1853 г. занятията се прекратили поради избухването на Кримската война.

В 1854 г. той, заедно с трима свои другари, се отправил за Света гора на поклонение. По пътя от Цариград за Солун (някъде пишат, че това се случило на връщане - от Солун за Цариград) една турска военна гемия ударила параходчето и то започнало да потъва. Дъновски с още десетина души се оказали в морето; някои от тях се удавили, а други спасили. В Солун, в църквата "Свети Димитриос", когато отишъл да се поклони на гроба на великомъченика, той имал една необикновена среща с един възрастен свещеник, който с вънкашността и говора си му произвел поразително впечатление. Този свещеник, като узнал за намерението му да отиде в Света гора и да стане монах, му казал да се върне на мястото, където го е определил Божият промисъл, понеже това място е било и ще бъде прагът на чудви световни промени. "Очите ти - казал му той - непременно ще видят всичко речено от Господа, със залога, който ще ти връча и ще бъде за уверение като от Бога". След това свещеникът му

Константин Дзюновски

върчил един антиминос и разказал за необикновеното видение, случило се на 31.12.1716 г. в солунската църква "Панагия Лагудияни" на някакъв светогорски аскет от Иверския манастир, йеромонах Теофаней във време на четиридесетница, отслужвана по случай едно зверско изстребление на няколко християни от кръвожадни мюсюлмани. Чрез това видение било открито на монаха, че Бог предал християните (явно става дума за гръцките) под турско господство заради техните грехове, но ^{че} ~~се~~ Той по своето милосърдие не ще ги остави до край в робство, ще съкрати дните на турското царство и свършено ще го разсипе. Затова, обаче, християните трябва с молитва и покаяние да се обърнат към Бога, като се възнася безкръвна жертва на 153 нови жертвеници, по числото на толковато риби споменавани в Новия завет.

Йеромонах Теофаней, комуто се открило видението се отправил в Йерусалим, а после в Цариград и със съгласието на тамошните патриарси отпечатал 153 бораза за божествени жертвеници (антиминси). Първата служба станала в Йерусалим с приложение на частица: "Мързѣто и богохулно царство агарянско скоро ^кподали и предай го на благочестивите". От тези антими^си Теофаней раздал в Синай, Александрия, Антиохия, Цариград на островите Патмос, Кипър и на други места. Един от същите антиминос върчил и явилият се старец свещеник в църквата "Св.Димитриос" на Константин Дъновски, като залог, чрез който той ще види освобождението на своя народ от турското робство "към който народ, най-многострадален между всички други - прибавил старецът - Бог храни едно особено благоволение за неговото простосърдечие и искреност".

Необикновената среща със стареца свещеник, разказаното от последния чудно явление на йеромонах Теофаней и връчения му залог - антиминос, Дъновски е описал по-подробно с някои интересни и загадъчни съобщения в специална брошура. Случилото се с него, и то след като така неочаквано е бил спасен от явна смърт, той приел като едно откровение - да се завърне в Родината си и да се отдаде на служене на своя народ, чрез служенето на Всевишния Бог. Той запазил като най-скъп за себе си залог връчения му по такъв необичаен начин антиминос на който е бил отпосле ръкоположен за свещеник, служил е на него при откриването на църквата "Свети Архангел Михаил" и ред години подир това, с него са били осветени руският параклис във Варна и 14 църкви в околните села на Варненската епархия.

След завръщането си от Солун, окрилен с прамени надежди за освобождаване на своя народ от турското робство, Константин Дъновски, понеже не можел да продължи учителската си дейност в Николаевка, поради настанилите се там турци и татари бежанци от военните действия по време на Кримската война, заминал за Балчик, където казват, че също бил първият учител в този град. Подир две годишно учителствуване, след свършването на войната, той напуснал Балчик и се завърнал в Николаевка. Там се оженил за дъщерята на Атанас Георгиев-Петра. После отново обучавал децата още една година.

На 14.6.1857 г. Константин Дъновски бил ръкоположен за свещеник. Така станал втори свещеник в Николаевка заедно с по-рано повикания из с. Беброво, Търновско Иван Громов. Двамата свещеници обслужвали и всички околни села. Наскоро обаче Варненския владика Порфириос, поради благосклонността си, назначил

Дъновски за енорийски свещеник при църквата "Света Богородица" във Варна.

Тук като родолюбив българин, той започнал на богослуженията от време на време да чете и пее на църковно-старобългарски, нещо което много се понарявало на варненските българи. Но това подразнило гърците и погърчените. Те взели да го ненавиждат.

По тогавашните години населението с българско самосъзнание в града било малцинство-200-250 души, понеже при изселническата вълна през Руско-турската война от 1828-1829 г. Варна се обезбългарила. Всички варненци българи, заедно с варненския български владика Филотей, който взел със себе си всичко ценно от градските църкви, се исселили в Русия. Така турците останали преобладаващи, а турският език бил основен във Варна, защото и гагаузите говорели на него. Заради тях богослуженията в църквите наченали да се провеждат също на турски. Гърците се възползвали от бягството на Филотей, и Варненската епархия се оглавила от гръцки владика. Особено силно се засилило гръцкото влияние след Одринския мир, дал независимост на част гръцките земи.

Новообразуваното кралство Гърция започнало дейна просветна работа. Тя обземала както страната, така и местата, където живеели истински гърци или погърчени българи. С декрет от 1834 г. се открили консулства на Гърция в Европа. Консулства се открили също в българските градове София, Пловдив, Одрин, Варна и Силистра. Около тях се устроили гръцки общини с общински съвет и плащане на особен данък. Те станали средища на гръцкия национализъм и фантазърските надежди за възстановяване на бившата Византийска империя. По този начин и Варна започнала

да се извява като гъркоманско средище. В града живеели незначителен брой гърци - духовенството и няколко семейства, на гръцкият дух се подхранвал главно от гагаузите, междувре-менно превърнали се в запалени гъркомани. По-образованите от тях дори пишели с гръцки букви, разбира се на турски език.

И така Константин Дъновски, поради ненавистта на гърците и загубилите народността си самосъзнание гагаузи - гъркомани, се принудил да подаде оставката си, като при това напуснал Варна за да отиде за шест месеца в родното си село Устово. Владиката Порфириос обаче го взел на служба при себе си, където след завръщането си, Дъновски останал до неговата смърт през 1864 година.

След 1841 във Варна се открили за кратко време 13 консулства. В 1859 г. бил назначен за руски вицеконсул в града Александър Викторович Рачински. Благороден, правдив и горещ славянолюбец, той бил с най-добри разположения към поробените и онеправдани българи. Затова българското население започнало да се отнася към него за помощ по вълнуващите го въпроси. Тези връзки поставяли вицеконсула често в неудобно положение пред пред турската власт. В негово лице Константин Дъновски намерил един силен покровител на идеите си.

По настояване на Рачински, гръцкият владика Порфириос разрешил през 1860 г. на Дъновски да служи на църков-ностаробългарски език в църквата "Св.Георги" лично за вице-консула веднъж в седмицата - в събота. След това отстъпил манастира "Св.Димитрий" (в Евксиноград) за богослужения в празнични дни. Игумен на манастира тогава бил българинът йеромонах Теодосий от Търново.

На 24.3.1860 г. се извършило първото богослужение на църковностаробългарски в църквата "Св.Георги". За тази служба Рачински писал "Стичането на народа, както на българите, така и на гърците било голямо, така щото молещите стоели даже в двора. Това събитие е произвело добро впечатление на всички присъстващи, дори хубавото славянско богослужение се понаравило и на гръцките чорбаджии.

В църквата "Св.Георги" обаче повече не се служило на български. Причина били крайно влошените българо-гръцки отношения.

На 3.4.1860 г. ^(ст. ст.) Великден, в българската църква в Цариград, епископ Иларион Макариополски, на тържественото богослужение, когато дошъл ред да се спомене името на гръцкия патриарх, като върховен начелник на църквата, вместо името на патриарха споменал името на султана и "всяко епископство на православните" както правели ръководителите на независимите православни църкви. Народът радостно приветствувал извършеното. Този акт означавал непризнаване на властта на гръцкия вселенски патриарх и скъсване с Цариградската патриаршия. Великденското събитие се явявало като следствие от напразно правените постъпки от няколко години за самостоятелна българска православна църква пред Патриаршията и турското правителство. То било подготвено от борбите на българския народ срещу гръцките владици в много епархии. С отхвърлянето на гръцката духовна власт с демонстрацията на 3.4.1860г. започнал нов дял от борбата за църковно-национална независимост - занапред целта била да се затвърди и разшири постигнатото и да се наложи признаването и узаконяването на правото на независима българска църква. А това значело официално признаване от турското правителство на съществуването на самостоятелен

български народ пред света.

Вдъхновени от великденската акция в Цариград варненските българи на 23.5.1860 г. образували самостоятелна община.

По подбудата на Атанас Георгиев на 2.6.1860 г. в с. Николаевка, при извора Харлата се свикало събрание на Варненската българска община и представители от варненски села. На него се решило, че българите от Варненско се отказват от гръцката Цариградска патриаршия и признават за свое църковно начелство Иларион Макариополски и неговите сподвижници. Това решение, подписано от всички представители и придружено от писмо с покана да посети и обиколи Варненско, било изпратено на Иларион Макариополски в Цариград. На събранието присъствувал тайно и Константин Дъновски. На 5.8.1860 г. се свикало второ събрание, което упълномощило Атанас Георгиев заедно с хаджи Иван Хадживълков - представител на Хаджиоглу Пазарджик (Толбухин) да представят българите от Варненско окръжие пред турското правителство в Цариград.

След отказа на владиката Порфириос, поради великденското събитие да се служи на български в църквата "Св.Георги", българите ходели в манастира "Св.Димитрий" на служба. Тук по искане на Рачински, през по-големи или някои царски празници, се служило на църковностаробългарски. От 13 август 1860 г., през Богородичните пости, цяла седмица служил всекидневно и четял параклис свещеник Константин Дъновски. На 18 същия месец - Преображение била извършена тържествена служба с петохлебие в присъствието на Рачински. Събрали се и всички по-първи и събудени българи. Някои от тях - по младите и будните и отпреди още се собирали в манастира и заедно с Рачински, свещеник Константин

Дъновски и йеромонах Теодосий обсъждали народни въпроси, пеели родолюбиви песни и главно разговаряли върху нуждата да се открие българско училище във Варна. След службата на Преображение те пак имали среща и окончателно решили да се открие подписка за построяване на училище. Родолюбието подтикнало сънародниците ни към щедри помощи. Най-много пари дал игуменът Теодосий. В подписката участвували Атанас Георгиев, влиятелни и богати българи, четирима гръцки търговци, мюфтията Ибиш Ефенди и вицеконсула Рачински. Решението било събраните пари да се внесат в гръцката община за да се поддържа с тях български учител, който да преподава на българските деца в гръцкото училище български език три пъти в седмицата. Гърците отказали. Тогава българите решили да си открият самостоятелно училище, като на първо време наели за целта къщата на брадваря Пейко Пенев. На 31 август училището било открито. Освещаването извършил гръцкият свещеник Панайотис с участието на Дъновски като певец. Заниманията започнали на 13 септември. Първ новобългарски учител във Варна станал Константин Арабаджиев от Търново. Броят на учениците бил 25 момчета и 15 момичета. През следващата година се наченал строежът на училищна сграда върху закупеното за целта място. Гърците и гагаузите в града направили демонстрация пред конака и поискали властите да спрат строежа. Турците уважили искането им. Изпратили стража която спряла работата.

Същевременно, със задълбочаването на църковно-националната борба, в Цариград започнало да се устройва постоянно представителство на българския народ пред турските власти, съставено от избрани пратеници на дредичните общини в българските епархии. Представител на Варненско бил Атанас Георгиев. Той заминал през 1861 г. в Цариград, като издръжката му била на

негови разноси, поради бедността на общините които представял. В столицата Атанас Георгиев занесъл просбата на Варненско до турското правителство с която се искало:

1. Да бъде призната и утвърдена българската църковна йерархия;

2. Да се позволи българското духовно начелство заедно с българските представители да уреди църковните дела на българските епархии;

По указание на Атанас Георгиев, зет му Константин Дъновски отишъл при мюфтията Ибиш Ефенди, който му изготвил заявление от името на всички българи от шестте околии на Варненско окръжие. В заявлението се казвало, че българите не желаят децата им да се учат на гръцки и понеже нямат училище, молят да се издаде разрешение за едно средишно (централно) българско училище за цялото окръжие. После Дъновски отнесъл заявлението в Цариград на Атанас Георгиев, който пък го предал на турското правителство. След девет месеца излязъл султански ферман с разрешение за построяването на училище. През това време обаче гагаузите изпокрили материалите от недовършения строеж. Полученият ферман бил прочетен тържествено в двора на конака пред варненските граждани. Гърците и гагаузите останали крайно изненадани, защото нищо не знаели за подаденото от българите заявление. И така през следващата година строежът на училището бил извършен. На 6.8.1862 г. новото българско училище се осветило тържествено от владиката Порфириос.

Оставал за разрешение въпросът за българска църква в града. След преустановяването на служенето в църквата "Св.Георги" на църковностаробългарски за руското вицеконсулство Александър Рачински ходил в Петербург за да ходатайствува лично за откриването на руска църква. Отговорили му, че е необходимо да се

вземе разрешение от Цариградския патриарх. Рачински тогава подал молба чрез гръцкия варненски владика до Цариградския патриарх. На 23.3.1861 г. било получено нужното разрешение и бил построен параклис при вицеконсулството, осветен тържествено на 24.4.1861 г. от архимандрит Филаретос, свещеник Константин Дъновски и свещеник Иван. В този параклис българите посещавали службите до заминаването на Александър Рачински, през 1863 г. След това престанали да ходят в него, понеже турците наченали да ги подозират, а и новият вицеонсул княз Олхински се отнасял ^{св} нечувствено към тези посещения.

На 12.12.1864 г. починал гръцкият владика Порфириос. Константин Дъновски напуснал службата, която заемал в гръцката митрополия и се оттеглил в с. Николаевка, като се посветил изцяло на борба за уреждане на българския църковен въпрос.

В началото на 1865 г. Видни варненски българи се събрали в кантората на Сава Георгиевич и изготвили протест до Цариградската патриаршия, в който заявили, че няма да признаят новия гръцки варненски владика докато не бъде разрешен църковно-националният въпрос. Протестът е бил подписан от 60 села на Варненско окръжие. Същевременно българите се готвели насилствено да превземат църквата "Св.Георги", така както станало в Пловдив през 1860 г. с църквата "Св.Богородица". За 22 февруари се подготвили младежи за тези действия, но турската власт решила да постави стража около църквата за да се избегне сбиването между българите и гъркоманите. Константин Дъновски тогава се явил лично пред мютесарифина за да го уведоми, че българите се отказват от намеренията си за да не стане кръвопроливане. В същия ден той се срещнал с пристигналия във Варна за събиране на помощи стар български свещеник Наум от

охридския манастир "Св.Наум". Последният го посъветвал, че за българите ще бъде най-добре да приспособят за църква долния кровник (етаж) на училището. Тази мисъл твърде много се понравила на Дъновски, който и от по-рано разсъждавал за такова нещо. Преди всичко той убедил българите в смислеността на начинанието и без гъркоманите да подозират нещо, уредил въпроса с турския мюфтия Ибиш Ефенди. На молбата да се позволи на българите да си открият отделна църква, мюфтията отговорил на Константин Дъновски, че турският закон позволявал да се строи отделна джамия там където пожелаят най-малко 25-30 семейства. Понеже българите, на брой 45 семейства, били в съгласие с това изискване на закона, то тяхното желание за своя църква можело да се удовлетвори.

След разговора с Ибиш Ефенди, Дъновски отишъл в с.Николаевка за да вземе от тамошната църква икони и други необходими принадлежности. Те били докарани на 25 февруари във Варна по мръкнало, а пред нощта бил уреден за църква долният кровник (етаж) на училището. На другия ден 26.2. 1865 г. се извършило освещаването на новата църква "Св.Архангел Михаил" със свещеници Константин Дъновски и Иван Громов - дошъл нарочно от Николаевка заедно с църковните певци Петър Атанасов и Курти Добрев. На службата присъствували всички българи от града. Имало и селяни от Николаевка и други села. Пръв български свещеник във Варна станал Константин Дъновски.

Успехът на сънародниците ни с откриването на своя църква не малко озлобил гърците и гагаузите. Те не веднъж се опитвали чрез сплетни пред турската власт да се затвори тази църква. Турците обаче не се съгласявали с искането им, защото не виждали нищо незаконно в действията на българите.

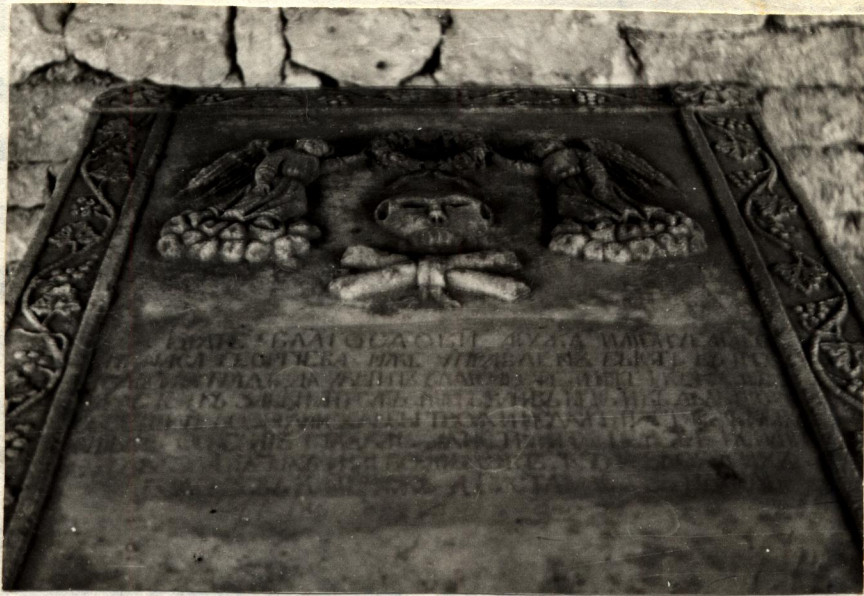

На 8.3.1865 г. във Варна пристигнал новоназначеният гръцки владика Йоаким (след това Цариградски патриарх Йоаким III). Той поставял духовното и църковното начало по високо от светското и народностното. За да няма противопоставяне между българи и гърци, още с идването си в града извикал свещеник Константин Дъновски и му предложил да отстъпи на българите исканата преди църква "Св.Георги", при условие, че ще затворят откритата в училището църква "Св.Архангел Михаил". Дори проявил желание да посети българското училище и да му окаже помощ. Българите не се съгласили на това предложение, защото съзирали в него гръцка лукавщина. Като не успел с намеренията си, владиката Йоаким уведомил Цариградската патриаршия, че "откритата в тукашното българско училище църква, която съществува противоканонически, е станала огнище на всички ония, които тласкат към разбунтуване на цялата епархия", и моли тя да направи постъпки пред турското правителство за заточаване на свещеник Константин Дъновски в някой от Светогорските манастири, та да се сложи по този начин край на българския църковно-национален въпрос във Варна.

Така започнала дълга борба между Константин Дъновски, варненските българи и гръцкия владика, продължила до 1873 г. когато Йоаким подал оставката си и напуснал Варна. В своята преписка с Цариградската патриаршия той признава: "Българската партия ме охули, оскърби, осмя ме в лицето, ^ю войва против мене с всички средства", "тези години преминаха в скърби и мъки, в мизерия и несчестия, в нападки, хули и непрестанна война".

В следствие от враждебното държане на гърците и гъркоманите пречки се срещнали и по въпроса за гробищата. На Връбница, 1865 г. умрял един българин. Тогава погребвали мъртвците в църковните дворове. Станало нужда да се погребва починалия

Надгробната плоча на Атанас Георгиев

Гробът на Атанас Златев

в двора на църквата "Св.Георги". Но когато погребалното шествие със свещеник Константин Дъновски пристигнало там, последният бил принуден от гъркоманите да остави починалия, който заровили без свещеник. По-късно, през 1868 г. турските власти определили на различните народности места извън града за гробища. Място, обаче за българите не се определило, защото тяхната църковна община не била официално призната и следователно според турските закони те не съществували като народност. Гъркоманите от своя страна пък неги допусkali в гръцките гробища. Тогава Константин Дъновски се споразумял с арменския свещеник Харютюн българите да открият гробищата си до арменските. За същото се уговорил и Господин чорбаджи с арменската община.

През 1865 г. в Цариград, след четири години престой там като представител на Варненско, посветени на усилия за църковно-националната свобода на нашия народ, починал Атанас Георгиев. Той е погребан в гробницата Егри капу. Близките му искали да пренесат тленните му останки в с.Николаевка, но била донесена само надгробната плоча, която си приготвил приживе. Тя днес се намира в двора на църквата "Св.Атанасий" върху гроба на неговия внук Атанас Златев -убит от турците в Ботевската гора. Атанас Георгиев, първият и един от най-видните възрожденски деятели на Варненския край, останал верен на думите си които казал в Цариград при уреждане на народните църковни работи: "Няма да си отида от тук, докато не видя български владици да се упътят за Българско".

След смъртта на тъста си, Константин Дъновски разширил дейността си за общественото и материалното укрепване на ново-

създадената българска църква във Варна и в селата от Варненско окръжие. За уреждане на въпросите на епархията, на 27.8.1866 г. той организира под свое председателство събор във Варна на всички свещеници и селски първенци, на който бил изработен и приет "Привремений законник^кте, съставен от варненското българско духовенство". В увода към него се казва: "Ние всички духовни и мирски лица, които подписваме настоящия Законник, като гледахме, че се продължи решението на църковния ни въпрос, и останали без духовен пастир в духовно безначалие се боим, че от това безначалствено положение на нашия народ може да последват някакви противозаконности в църковните ни дела, за да дадем предварителни предупреждения на подобни случки, днес единодушно се събрахме, размислихме и наредихме настоящия Законник, който съдържа 16 членове, по които ще се водим и управляваме до решението на църковния ни въпрос". В тези 16 члена са изброени правата и задълженията на свещениците и миряните по уреждането на църковния живот, както и на училищата, данъците и таксите, които ще се плащат на Главната българска община във Варна. Решено било два пъти в годината да се свиква събор-през май и септември. Този Законник е първият документ уреждащ положението на българската църковна власт във Варненската епархия начело на която застанала Варненската община начело със своя представител свещеник Константин Дъновски. През януари 1870 г. Законника бил допълнен, като са предвидени по-големи финансови и ръководни права на общините които са околийски средища. След като русенският валия разрешил да се събират предвидените в Законника налози, той придобил силата на официален документ. Така с приемането на Привременния законник на практика се унищожавала властта на варненския гръцки владика над епархията му.

Исключение били 10 гагауски села, които продължавали да поддържат гръцката църковна управа.

На своя пост Константин Дъновски останал до септември 1868 г., когато поради изпадане на общината в материално затруднение, бил сменен и се оттеглил в с. Николаевка, а на негово място Иларион Макариополски изпратил архимандрит Панарет Хилендарски. Въпреки пребиваването си в Николаевка Дъновски продължил да е във връзка с Варненската църковна община, която не един път му възлагала отговорни поръчения при уреждане на спорове между отделни църкви в епархията.

Архимандрит Панарет Хилендарски срещнал също трудности при събиране на приходите на общината. През март 1870 г. той бил освободен от председателството. Варненската община пожелала да и бъде изпратено друго лице. Иларион Макариополски предложил свещеник Константин Дъновски, който от ново заел мястото председател на Варненската община.

Междувременно, от 1860 до 1870 г. българският народ водил дейна борба за изгонване на гръцките владици, която била успешна в повечето епархии от българските земи. Постепенно Цариградската патриаршия фактически изгубила властта си над българското население. Като видяло това турското правителство се опитало да съдействува за разрешаването на българо-гръцкия спор. Патриаршията обаче не се съгласила с турските проекти. На гръцкото духовенство се привиждал мъглявият призрак на погребаната в историята Византийска империя и то си въобразявало, че чрез упоритостта си ще задържи българите под своята църковна власт, та по-късно лесно да бъдат присъдени земите им към

гръцката държава. Тогава на турските власти омръзнало протакането на българския църковен въпрос, което решили, че ще стане вредно за техните интереси.

Многогодишната тежка борба на нашия народ за освобождение от гръцкото духовно господство завършила с голяма победа. На 28 февруари 1870 г. (ст.ст) султан Абдул Азиз подписа ферман за създаване на отделно, самостоятелно българско църковно управление наречено "Българска екзархия". Този акт сложил край на духовната зависимост от гърците и същевременно означавал официално признаване на съществуването на българската народност в Османската империя. Гръцките шовинисти претърпяли поражение, но не останали без надежди защото част от българските земи не влизали в Екзархията. Там борбата продължила.

Радостта на варненските българи била горчива - в чл.10 от фермана се казвало: "Църковният окръг на тази Българска екзархия се състои от епархиите... освен около 20 села между Варна и Кюстенджа по крайморието на които жителите не са българи и освен градовете Варна..." Ето, че родоотстъпничеството на гъркоманите гагаузи имало твърде отрицателно значение за съдбата на Варна.

Понеже чл.10 предоставял и възможност населението от невключените земи в Екзархията само да избере, ако е мнозинство на когото се подчинява в църковно отношение, варненските българи се възползвали от това право и поискали в Цариград Варна да бъде седалище на български владика и да се включи в Българската екзархия.

Искането било задоволено в кръга на възможното. С писмо от 24.10.1872 г. до Варненската община подписано от

първия български екзарх Антим I и Синода, като се излагали трудностите, които пречат за образуване на отделна варненска епархия, се съобщавало за решението Варна временно да се присъедини към Преславска епархия. Варненци, оценяващи положението, се задоволили с такова разрешение на въпроса, но настояли владиката да носи и титлата "Варненски".

За митрополит на обединената Варненско-Преславска епархия бил ръкоположен архимандрит Симеон, протосингел на Екзархията. Той пристигнал на 13.12.1872 г. във Варна, а на следващия ден отслужил първата тържествена архиепископска литургия в църквата "Св. Архангел Михаил" в съслужение със свещеник Константин Дъновски.

С пристигането на митрополит Симеон завършили успешно борбите на варненските българи начело с Константин Дъновски, за църковно-национална свобода.

На 29.3.1873 г. във Варна бил избран особен градски съвет за управляване на работите на града и епархиален смесен съвет за председател на когото бил назначен Константин Дъновски.

От 1876 г. Дъновски започнал да служи и в руския параклис при консулството, поради което в началото на Освободителната руско-турска война турските власти го задържали и хвърлили в затвора. След седем месеца го изправили пред военен съд. Очаквала го смъртна присъда. Тогава принуден от обстоятелствата, по съвета на гърка Стефанос Василовуло, холандски консул в града, той подписал декларация, че преминава под ръководството на Цариградската патриаршия.

През 1877 г. руски войски били на бивак близо до село Хадърча - мястото от където е излязла искрата на Възраждането във

Варненския край. Селяните решили да сменят турското име на селото си и да го преименуват в чест на освободителите на името на главнокомандувачия руската войска княз Николай Николаевич, по-малък брат на цар Александър II. Изпратено било писмо до княза. Той отговорил положително на изказаното желание и подарил 3000 гроша на селото, което от тогава нататък вече се наричало Николаевка.

Гърците и родоотстъпниците гагаузи, заедно с турците направили последен опит да повлияят на бъдещата съдба на Варна. Те поискали градът да остане в границите на Османската империя, понеже българите били малцинство в него. Великите сили се поколебали вследствие на това искане, но последното решение, за радост на българското население, включило Варна в новообразуваното Княжество България.

След освобождаването на град Варна от турско робство, Константин Дъновски продължил да служи като свещеник в църквата "Св. Архангел Михаил" до 1898 г., когато бил пенсионера. След това той останал да живее, както и преди в една от стаите на сградата на църквата, като изпълнявал длъжността изповедник при варненските църкви и държал през празнични дни проповеди в окръжния затвор.

По случай петдесетгодишнината на първата българска църква във Варна. Константин Дъновски бил повишен в чин иконом, а също и награден с орден "За гражданска заслуга с офицерски кръст". Освен това, по решение на Варненския градски общински съвет една близка до "Св. Архангел Михаил" улица била наречена с неговото име.

Константин Дъновски починал на 13 ноември 1918 г.

Погребан е източно от олтаря на първата варненска възрожденска църква "Свети Архангел Михаил", днес Музей на Възраждането на ул. "27 юли".

В памет на двамата видни дейци от Възраждането на Варненския край сега в град Варна една улица в кв. "Аврам Гачев" се нарича "Атанас Георгиев", а друга улица в кв. "Христо Ботев" носи името "Константин Дъновски".

ПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

А.В.И.-в - Петдесетгодишнина на първата българска църква,
"Св.Архангел Михаил" в гр.Варна 1865-14 февруари -1915.

Варна,1915

Гочев,Я.В.- Двама изтъкнати възрожденци от Варненския край-
Атанас Георгиев (1805-1865) и Константин Дъновски -(1830-1918).

Варна от неделя до неделя.

Македонов, Д. Първият български свещеник във Варна, сп.Духовна
култура.

Нейков Б.Факийско предание. Сбирки от народния живот. София,
1985.

Стефанова, Н. Николаевка и Възраждането във Варна и Варненски
окръг. Николаевка, 1977. Издание на ОПК и СОСИК.

Кратка българска енциклопедия, т.5

Кратка история на България. София, 1981.

Кратка история на Добруджа. Варна,1986.

История на България, т.3,4,5,6.

ЗАБЕЛЕЖКА: Всички дати са дадени по нов стил (Григориански
календар).